

І коли, буває, затужу
Від свого горя чи чужого,
Жайвороне ймення прокажу –
І воно тоді мені підмога.

В естетотерапії Чернігівської обласної лікарні хворі діти не тільки пасивні «сприймачі» художніх образів та естетичних впливів. Тим, хто одужує, пропонується власна творчість у доступних формах – малювання, ліплення, колажі з фантиків, аплікація, художнє конструювання. Діти входять у царину самопсихотерапії у спеціальних кабінетах релаксації, що більше схожі та творчі майстерні, ніж на звичайні шкільні класи, де працюють гуртки. Головне, у них є наочний приклад – твори художника-поета, з яких починається і естетотерапія, і художнє виховання маленьких пацієнтів дитячої лікарні.

Висновки. Сам Іван Пенський говорить: «Я хочу, щоб з кожним роком на мою виставку приходило б все менше і менше хворих дітей!». А ми б додали: хай бачить його картини все більше і більше одужуючих тілом і духом дітей, адже естетотерапія дає їм «небо для крила» на все життя, що для них лише тільки розпочинається.

Список використаних джерел

1. Личковах В. Неокласична естетика в культурному просторі ХХ – поч. ХХІ століть / В. Личковах. – К. : НАКККіМ, 2011. – 222 с.
2. Личковах В. Чернігово-Сіверська культурологічна регіоніка / В. Личковах. – Чернігів : Видавництво Лозового, 2011. – 196 с.
3. Морено Дж. Включи свою внутреннюю музику / Дж. Морено. – М., 2009. – 142 с.
4. Пенський І. Пензлем і скальпелем: графіка, живопис / І. Пенський. – Чернігів, 2011. – 24 с.

УДК 364-78:82

К.Г. Булко, магістрантка

Науковий керівник: **В.А. Личковах**, д-р філос. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ БІБЛІОТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Розглянуто сутність та функції бібліотерапії. Особливу увагу приділено ролі бібліотерапії в соціальній роботі, впливу окремих жанрів літератури на духовний світ особистості, її моральне і психічне здоров'я.

Ключові слова: бібліотерапія, лікування, бібліотерапевтичний ефект.

Рассмотрены сущность и функции библиотерапии. Особое внимание уделено роли библиотерапии в социальной работе, влиянию отдельных жанров литературы на духовный мир личности, ее моральное и психическое здоровье.

Ключевые слова: библиотерапия, лечение, библиотерапевтический эффект.

It is considered the essence and function of bibliotherapy. It is paid attention to the role of bibliotherapy in social work, influence of Separate genres of literature on spiritual world personality.

Key words: bibliotherapy, treatment, bibliotherapias effect.

Постановка проблеми. Ще з часів Платона вважалося, що книга – чудовий засіб допомоги у важкій життєвій ситуації. І надалі неодноразово підкреслювали, що книги впливають на культуру мислення людини, її характер, формують ті чи інші способи поведінки, здатні допомогти в пошуку виходу з важкої життєвої ситуації. Сьогодні, коли

значно змінилися соціальні умови життя у країні, значно підвищився рівень тривожності і різних фобій населення. Це відбилося як на поведінці, так і на всій життєдіяльності українців. У зв'язку з цим надзвичайно актуальним стає такий напрямок соціальної роботи, як бібліотерапія.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Бібліотерапія розглядається: як розділ бібліотекознавства – Б. А. Симонов, як напрям педагогіки читання – Ю.Н. Дрешер, як комплексна наукова дисципліна – Б.С. Крейденко, як лікування читанням – В.М. Бехтерова, І. Платонова, В.С. Романова. В аспекті «бібліотечної психології» та психотерапії «лікування книгою» досліджують О.Є. Алексейчик, В.С. Рожнова, О. Ловка. Місце і роль книги в атр-терапії відрізняє британський художник Р. Баркер.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У контексті аналізу сутності і функцій бібліотерапії особлива увага приділяється тому, як саме впливає «лікування книгою» на різні неспецифічні процеси, у психіці та поведінці людини.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є стислий аналіз ролі та значення бібліотерапії в соціальній роботі. Зокрема, ставиться завдання розглянути сучасні підходи до бібліотерапії та визначити, які естетичні та лікувальні функції бібліотерапія виконує у роботі з клієнтом соціального працівника.

Виклад основного матеріалу. Бібліотерапія (лікування читанням) – це галузь арт-терапії, що вивчає терапевтичний ефект різних типів і різновидів літератури, переважно художньої. Відомо декілька визначень бібліотерапії.

У книгознавчому словнику «бібліотерапія» визначається як метод книголікування, який за допомогою спеціально підбраної, в основному художньої літератури, здійснює медико-профілактичний і психологічний вплив на особистість.

Англійський живописець Р. Баркер визначає, що «бібліотерапія є використанням літератури і поезії в лікуванні хворих, які страждають від емоційних проблем або розумових розладів. Бібліотерапія часто використовується в соціальній роботі з групами чи груповій терапії і, як правило, є досить ефективною під час роботи з людьми різного віку, з хворими як госпіталізованими, так і з амбулаторними, а також зі здоровими людьми, охочими використовувати літературу як засіб особистого розвитку та самовдосконалення» [3, с. 28].

Бібліотерапевтичний ефект може виникати не тільки від читання художньої літератури, але і від широкого кола друкованих матеріалів – журналів, газет, підручників, книг, енциклопедій та словників. Поряд із прозовою художньою літературою можна використовувати поезію, спеціальну літературу за інтересами та літературу, що підходить для лікування за певними характеристиками захворювання чи психологічним станом клієнта. Також до ефективною бібліотерапії слід віднести авантюрні романи, детективи, фантастику та релігійну літературу, до якої особливий інтерес виявляють люди старші за 40 років.

Виділяють три основні підходи до розуміння сутності бібліотерапії:

– вузький, або біблієзнавчий – у ньому книги розглядаються лише як чинник, відволікаючий від важкого душевного стану;

– медичний підхід – бібліотерапія розуміється як компонент психотерапії людей, які страждають невротами або навіть психічними захворюваннями. У цьому випадку

"лікування книгою" проводить лікар-психотерапевт або психіатр. Цей підхід найбільш розповсюджений у Німеччині;

– соціально-психологічний – бібліотерапія тут виконує функції засобу соціально-психологічної допомоги людям у важких життєвих ситуаціях. Вона, здебільшого, виступає як допоміжний засіб, але в багатьох випадках (або на певному етапі процесу терапії) може стати й основним засобом. Проводить бібліотерапію той представник професії (психолог, соціальний працівник, соціальний педагог та ін.), який підготовлений до проведення такої роботи і надає підтримку й допомогу людині, яка опинилася у важкій життєвій ситуації.

Клієнту соціального працівника бібліотерапія допомагає виконувати такі функції:

- проявити індивідуальну самосвідомість;
- поліпшити розуміння і програмування людиною своєї поведінки;
- сприяти формуванню адекватної самооцінки;
- визначити в людині її інтереси і схильності;
- полегшити наслідки стресу;
- показати особистості, що він (вона) – не перша людина, що зіткнулася з такою проблемою;
- показати людині, що є більш ніж одне рішення цієї проблеми;
- обговорити проблему більш вільно;
- спланувати правильний шлях дій у вирішенні проблеми;
- вийти на шлях самопізнання, самореалізації і в кінцевому підсумку самоактуалізації, досягти психологічної зрілості [4, с. 26].

З початку виникнення бібліотерапії вона використовувалася для лікування неврозів, але, по суті, бібліотерапія необхідна не тільки при лікуванні неврозів і соматичних захворювань, а також тим, хто опинився в лікарні на тривалий термін. У таких людей змінюються соціокультурні контакти, відбувається важке відключення від соціуму, до якого вони звикли. Це змінює мотивацію ставлення до читання. Хворі зацікавлені в іншому читанні, яке допомогло б їм благополучно пережити медичний діагноз. Бібліотерапія може застосовуватись і в роботі з негоспіталізованими хворими – особами з функціональними обмеженнями, яким необхідна допомога у налагодженні контактів із зовнішнім світом або пристосуванні до змінених через їхні хвороби умов, а також з тими, хто тимчасово потребує особливої уваги у зв'язку з якимись життєвими проблемами [3, с. 28].

Використання методу бібліотерапії в лікуванні хворих допомагає подолати певною мірою дефіцит спілкування, емоційного відчуження та наявність дискомфорту. У клієнтів соціальної роботи допоможе знизити підвищену дратівливість, розлад з собою й оточуючими.

Взагалі, на думку американських психологів, естетична здатність незалежного маніпулювання художніми образами в уяві, співпереживання у процесі сприйняття художнього твору дають можливість компенсувати те, що людині не вдається реалізувати в дійсності. Це так звана компенсаторна функція мистецтва, а тому і бібліотерапії.

Єдиної класифікації книг, що рекомендуються при бібліотерапії, немає, оскільки кожен соціальний працівник чи психолог рекомендує книгу, виходячи із стану та ситуації клієнта.

Але можна виокремити такі книги, що впливають на неспецифічні процеси під час лікування особистості:

– заспокоєння можна отримати, читаючи книги Д. Фурста «Невротик ...», О. Герцена «Минуле і думи» та різну філософську та публіцистичну літературу на історичні та художньо-естетичні теми;

– відчуття того, що герой має такі ж труднощі, що і сам клієнт, рекомендується читання Ш. Бронте «Джейн Ейр», Л. Толстого «Дитинство, отрочество і юність»;

– переживання впевненості у собі, віра у власні можливості часто виникають під час читання біографій, спогадів, листів видатних людей з цікавою, але нелегкою долею (наприклад, Л. Толстой «Сповідь»; Ф. Достоєвський «Щоденник письменника»; А. Чехов «Листи»);

– висока психічна активність може бути викликана більшістю літературних жанрів. Наприклад, вірш Ф. Тютчева «Люблю грозу на початку травня ...» – це заклик до оновлення життя, досягання його сенсу;

– вирішення внутрішнього конфлікту через способи психологічної розрядки ситуацій, описані, наприклад, у книгах В. Лихоносова, У. Потаніна, Ю. Нагібіної;

– для посилення або послаблення психічних процесів особливе значення мають медичні, наукові, науково-популярні книги з психіатрії та психології (наприклад, Д. Фурст, С. Консторум, Е. Кречмер, П. Ганнушкін, А. Кемпінські, В. Рожнов і М. Рожнова, К. Обухівський, К. Імелінський та ін.). З белетристики: В. Лихонос «Туга-журба», Г. Матевосян «Помаранчевий табун», В. Потанін «Пристань» тощо [1, с. 76].

Рекомендована література для бібліотерапії має на меті підвищення адекватної самооцінки клієнта і виступає як його захисна сила.

Слід також зазначити, що в бібліотерапії важливо кваліфікувати книги за етнокультурними ознаками та за жанрами:

– українська класика – Г. Сковорода «Сад божественних пісень», Т. Шевченко «Кобзар», Л. Українка «Лісова пісня», вірші київських «неокласиків»;

– російська класика – О. С. Пушкін «Євгеній Онегін», М. Ю. Лермонтов «Мцирі», «Маскарад», М. В. Гоголь «Мертві душі», «Ревізор», М. А. Булгаков «Майстер і Маргарита», «Собаче серце», «Дні Турбіних»;

– зарубіжна класика – Г. Маркес «100 років самотності», С. Моем «Театр», В. Шекспір «Ромео і Джульєтта», «Гамлет», О. Уайльд «Портрет Доріана Грея», Т. Гарді «Тесс із роду Д'Ербервіллів»;

– історико-пригодницька література – В. Скотт «Айвенго», О. Дюма «Три мушкетери», Е. Пітаваль «Голова королеви», М. Рід «Вершник без голови», М. Твен «Пригоди Тома Соєра», В. Пікуль «Фаворит»;

– фантастика – А. Азімов «Я, робот», Р. Шеклі «Координати чудес», Дж. Толкієн «Володар перснів», «Гобіт», Дж. Роулінг «Гаррі Поттер», Г. Уеллс «Людина-невидимка»;

– любовні романи – Ш. Бронте «Джейн Ейр», С. Шелдон «Ніщо не вічно», М. Херан «Мати все», Д. Коллінз «Вирок Лакі», М. Беннет «Мій чоловік», Д. Стіл «Саманта», Дж. Остін «Гордість і упередження», «Емма», «Нортенбергське абатство», Е. Дарсі «Наталі»;

– детективи – Я. Флемінг «Агент 007», А. К. Дойл «Шерлок Холмс», Дж. Чейз «Стук, стук... хто там?», А. Крісті «Шосте відчуття»;

– епос (казки) – Г. К. Андерсен «Дюймовочка», «Огниво», Ш. Перо «Попелюшка», «Кіт у чоботях», О. Толстой «Золотий ключик», В. Жуковський «Людмила», М. Носов «Незнайка на місяці»;

– гумористична література – О. Зорич «Про людину», «Не закінчена розповідь», Є. Петров, І. Ільф «12 стільців», «Аркуш із альбому», «Чудові гості».

Під час роботи з людьми, що знаходяться у важких життєвих ситуаціях, особливу увагу потрібно приділяти *принципам підбору книг*:

– книги мають бути співзвучні тій життєвій ситуації, яку переживає людина;

– книга може використовуватися для регуляції емоційного стану людини або стимулювати його активність, або допомогти подивитися на ситуацію з іншого боку;

– тексти повинні допомагати розрядити ситуацію, впоратися з нестерпними для психіки страхами [2, с. 100].

Висновки і пропозиції. Отже, бібліотерапія, як інноваційний метод арт-терапії, стає все більш поширеним у практиці соціальної роботи. Адже вплив цього методу несе позитивний характер та може використовуватися не тільки в роботі з госпіталізованими хворими чи особами, що перебувають вдома, а також з різними групами клієнтів. Важливість цього методу полягає в тому, що для кожної конкретної історії клієнта можна підібрати певну літературу, яка б скорегувала її і вплинула на адаптацію клієнта до нового способу життя, на його психічне і моральне здоров'я.

Список використаних джерел

1. *Алексейчик А. Е.* Библиотерапия / А. Е. Алексейчик // Руководство по психотерапии / под ред. В. Е. Рожнова. – 3-е изд., доп. и перераб. – Ташкент : Медицина, 1985. – 404 с.
2. *Дрешер Ю. Н.* Современная концепция подготовки специалиста-библиотерапевта / Ю. Н. Дрешер. – М. : Медицина, 2003. – 248 с.
3. *Келлер Т.* Хорошая книга – тоже лекарство / Т. Келлер. – М. : Библиотека, 1999. – 200 с.
4. *Ловка О.* Новини в галузі бібліотечної психології / О. Ловка. – К. : Бібліотечна планета, 1999. – 234 с.

УДК 364-78

С.М. Драгунова, магістрантка

Науковий керівник: **В.А. Личковах**, д-р філос. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ДРАМОТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Розглянуто використання драмотерапії. Особливу увагу приділено застосуванню драмотерапії в соціальній роботі та її впливу на людей з обмеженими можливостями.

Ключові слова: драмотерапія, психодрама, люди з обмеженими можливостями.

Рассмотрено использование драматерапии. Особое внимание уделено применению драматерапии в социальной работе и её влиянию на людей с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: драматерапия, психодрама, люди с ограниченными возможностями.